

Itä-Suomen yliopisto, teologian osasto, valintakoe 2.6.2014 / aineistokoe

AINEISTOKOKEEN ENGLANNINKIELINEN OSUUS

Christianity came to Finland starting in the beginning of the eleventh century from the East and West. During the thirteenth century, the western parts of the country were joined to Sweden and the Roman Catholic Church, while the eastern regions (Karelia) fell under the influence of Novgorod and the Orthodox Church. The boundary between Sweden and Novgorod was drawn for the first time through the Finnish peninsula in 1323.

Ecclesiastically, medieval Roman Catholic Finland formed one of the seven dioceses under the archiepiscopal see of Uppsala. In Finland, the bishop's see was located in Turku. More than seventy stone churches still bear witness to the power and authority of the medieval church. There were about one hundred parishes at the end of the Middle Ages. Finland has two Dominican houses, three Franciscan convents, and a Brigittine monastery.

At the beginning of the sixteenth century Finland had about 300 000 inhabitants. Most spoke and still speak as a first language Finnish, a language that belongs to the Finno-Ugric rather than the Indo-European family of languages. As today, there was a Swedish-speaking minority on the west and south coast. The medieval clergy was largely born in Finland and served the people in both Finnish and Swedish. From the middle of the fourteenth century until well into the sixteenth century, the bishops of Turku were Finns who had studied in Europe's leading universities, the last seven bishops in Paris. Care was always taken to ensure that young Finns with university educations were available when canons and prelates were appointed in the Cathedral Chapter of Turku. The first Finnish students arrived in Paris around the year 1300, and the total number of medieval students from the Diocese of Turku attending continental universities during the medieval era approximated 160. The first university in the Swedish kingdom was founded in Uppsala in 1477. In Finland, the first university was founded in Turku in 1640.

The Reformation in Sweden was a *Fürstenreformation*, a typical royal reformation, led by the powerful, unscrupulous, and avaricious Gustav Vasa (r. 1523–1560). He was little interested in theological questions but clearly understood the advantages of the new Lutheran heresy that gave him a pretext to confiscate the property of the church and challenge its political authority.

King Gustaf Vasa had already broken ties to the Holy See by 1523. Subsequently he elevated himself to the position of highest ecclesiastical authority in his kingdom. Gustav strove to avoid any abrupt changes in church ceremonies that might provoke opposition or rebellion. Leaving the episcopal structure of the church intact explains why the transformation of liturgy and church organization in Sweden was relatively uneventful and slow-paced.

AINEISTOKOKEEN SUOMENKIELINEN OSUUS

Ruotsinkielinen Uusi testamentti ilmestyi 1526 ja koko Raamattu 1541. Koska useimmat suomalaiset eivät osanneet lukea ruotsia, kirjat oli suomennettava. Tästä johtui, että reformaatio antoi Suomelle kansankielisen kirjallisuuden. Suomen kieltä oli tosin kirjoitettu jo keskiajalla, sillä papit oli velvoitettu joka sunnuntai lukemaan saarnatuolista katekismuksen pääkappaleet: Isä meidän -rukous, Ave Maria, uskontunnustus ja rippikaava. Papeilla tuli olla nämä tekstit kirjoitettuina, niin että he lukisivat ne aina samanlaisina. Tekstit kirjoitettiin paperilapulle ja vihkoihin, mutta niitä ei ole säilynyt.

Mikael Agricola on ensimmäinen, jonka suomenkielistä tekstiä on ilmestynyt painettuna. Hän syntyi noin 1507 vauraaseen talonpoikaistaloon Pernajassa ruotsinkielisellä itäisellä Uudellamaalla. Kouluaikanaan Viipurissa hän tutustui humanismiin ja reformaation aatteisiin, ja 1528 hänet nimitettiin uuden Turun piispan Martinus Skytten sihteeriksi. Piispa oli kuusissakymmenissä. Hän oli hurskas dominikaaniveli, mutta taipui ottamaan vastaan piispanviran kuninkaan tahdosta. Piispanvihkimykselle ei koskaan saatu paavillista vahvistusta, ja Suomen piispainkronikka kertoo: ”Tämän piispa Martinuksen aikana paavinvalta sortui koko Suomessa, yksityiset ja nurkkamessut lakkautettiin, vihkivesi loppui samoin kuin tuhkan ja palmujen vihkiminen”.

Luostarit lakkautettiin 1530-luvulla, lukuun ottamatta Naantalin luostaria, joka säilyi 1590-luvulle eräänlaisena aatelisnaisten vanhainkotina. Papit alkoivat mennä naimisiin. Jumalanpalvelustekstit käännettiin suomeksi ja puhdistettiin ”paavillisesta” aineksesta.

Turun hiippakunnan ylioppilaat lähetettiin nyt suoraan Wittenbergiin, ensimmäiset 1531. Vuosisadan loppuun mennessä kolmekymmentä suomalaista oli opiskellut Wittenbergissä, heidän joukossaan kolme Turun ja neljä Viipurin piispaa. Kaikki Turun katedraalikoulun rehtorit vuodesta 1535 vuoteen 1630 olivat Wittenbergin kävijöitä. Tällä tavoin luterilaisuuden pääyliopisto painoi leimansa Suomen kirkkoon ja kulttuuriin.

Mikael Agricola lähti Wittenbergiin 1536 ja valmistui maisteriksi kolme vuotta myöhemmin. Hän kuunteli Lutherin ja Philipp Melanchthonin luentoja ja suomensi parin suomalaisen opiskelutoverinsa kanssa Uuden testamentin; tätä varten hänet oli Lutherin oppiin lähetetty. Palattuaan hän sai niskoilleen koulumestarin viran. ”Niiden kymmenen vuoden aikana, jotka hän johti koulua, hän ei ainoastaan ahkerasti opettanut koulunuorisoa, vaan toimi väliaikoina myös

muun seurakunnan hyödyksi”, piispainkronikka kertoo. Hän kirjoitti aapisen, ensimmäisen suomenkielisen kirjan, joka painettiin Tukholmassa 1543. Se sisältää aakkosten ja lukusanojen lisäksi katekismuksen, joka perustuu lähinnä Lutherin Vähään katekismukseen.

Agricolan itsenäisin teos on seuraavana vuonna ilmestynyt rukouskirja, joka on lajissaan koko reformaatiokauden laajin; siinä on vajaat yhdeksänsataa sivua ja yli kuusisataa rukousta. Agricola on poiminut siihen kaikki Raamatun rukoukset. Hän käytti myös keskiaikaisia lähteitä, erityisesti Turun hiippakunnan messukirjaa (Missale Aboense 1488), mutta myös reformaatiokauden runsasta rukouskirjallisuutta. Lutherilta ja Melanchthonilta rukouskirjassa on muutamia rukouksia, mutta Erasmus Rotterdamilaisen rukouskirjan Agricola suomensi kokonaan.

Länsimaisen kulttuurin perusteksti on Uusi testamentti. Sen suomentaminen oli Agricolan tärkein työ. Se ilmestyi 1548 runsaasti kuvitettuna 718 sivun laajuisena teoksena. Pyhän tekstin lisäksi teos sisältää kaksi alkupuhetta, joista jälkimmäisessä Agricola kertoo kristinuskon tulosta Suomeen sekä maamme maakunnista ja murteista. Suomennoksen kieleksi hän valitsi Varsinais-Suomen murteen. Hän perusteli ratkaisuaan sillä, että tämä maakunta ”on ikään kuin muiden maakuntien äiti, koska se on ensimmäisenä tullut kristityksi ja koska täällä Turussa on maan emäkirkko ja piispanistuin”. Tarpeen vaatiessa hän otti mukaan ”myös muiden maakuntien kieltä, ilmauksia ja sanoja”.

Lisäksi teoksessa on esipuhe kaikkiin Uuden testamentin kirjoihin viimeistä lukuun ottamatta. Evankeliumien esipuheet ovat kirkkoisä Hieronymukselta; Agricola on suomentanut ne Erasmusuksen latinankielisestä Uudesta testamentista. Muut esipuheet ovat Lutherin Raamatusta. Saksalaisesta ja ruotsalaisesta Raamatusta ovat ne runsaat viisisataa lyhyttä selitystä, jotka on sijoitettu marginaaleihin tai lukujen loppuun. Vaikka pääosa tästä selityksineen onkin käännöstä, Agricola on muokannut lähteitään, tehnyt poistoja ja lisäyksiä.

Agricola ilmoittaa esipuheessaan, että Uusi testamentti on suomennettu ”puolittain kreikan, puolittain latinan, saksan ja ruotsin kirjoista, sen jälkeen kuin Herran Jeesuksen henki ja armo meille lahjansa jakanut on”. Agricola on käyttänyt Erasmusuksen julkaisemaa kreikankielistä alkutekstiä. Lisäksi hänen työpöydällään oli virallinen latinankielinen Raamattu eli Vulgata, Erasmusuksen laatima uusi latinankielinen käännös, edelleen ruotsalainen Uusi testamentti sekä vuoden 1651 ruotsalainen niin kutsuttu Kustaa Vaasan Raamattu. Lutherin Raamatusta hänellä on ollut käytössään useampia 1530- ja 1540-luvulla ilmestyneitä laitoksia. Suomennoksessaan Agricola tarkkasi kaikkia pohjatekstejään asettamatta mitään niistä etusijalle.

Pohjakielten, varsinkin latinan, saksan ja ruotsin, rakenteet näkyvät usein Agricolan suomessa. Hänen oikeinkirjoituksensa ei ole johdonmukaista, vaan horjuu eri vaihtoehtojen välillä

niin, että hän saattaa kirjoittaa saman sanan useammalla tavalla. Tästä huolimatta työ on osoittautunut kestäväksi. Kolme neljännestä Agricolan käyttämistä sanoista on samalla paikalla nykyisessä Uudessa testamentissa, ja yhtä suuri osa hänen koko tuotantonsa kuudestatuhannesta sanasta on yhä käytössä.

Agricola aikoi suomentaa koko Raamatun, mutta käännöstyö jäi kesken varojen puutteen vuoksi. Kustaa Vaasan peruutuspolitiikka oli imenyt Turun hiippakuntahallituksen tyhjiin, eikä kruunun kirstusta irronnut äyriäkään suomalaisten kirjojen painamiseen. Kun myyntitulot lakkasivat, katkesi myös raamatunkäännöstyö, ja tauosta tuli sadan vuoden mittainen; suomalainen Raamattu ilmestyi vasta 1642. Agricola suomensi kuitenkin Vanhasta testamentista Psalmien kirjan ja osia profeettakirjoista. Lisäksi hän käänsi jumalanpalveluksissa ja kirkollisissa toimituksissa käytettävät kirjat vastaavista ruotsinkielisistä teoksista.

Suurin osa Agricolan tekstistä on käännöstä, erityisesti raamatunkäännöstä. Raamatun tekstiä hän suomensi sanatarkasti mitään lisäämättä tai poistamatta. Kääntäessään keskiaikaisia tekstejä tai Lutherin selityksiä hän toimi vapaammin, lisäsi, poisti ja korjaili. Näin hän teki varsinkin puhdistessaan keskiaikaisia rukouksia. Kun keskiaikainen rukoilija kääntyy Neitsyt Marian puoleen ja pyytää tämän esirukouksia, pyyhkii Agricola suomennoksessaan Neitsyt Marian pois ja asettaa hänen tilalleen Kristuksen. Näin hän on puhdistanut vanhan rukouksen vastaamaan luterilaista oppia.

Agricola oli konservatiivinen, humanismista vaikutteita saanut reformaattori, yhtä lailla Erasmuksen kuin Lutherin oppilas. Hän oli lisäksi toisen polven uskonpuhdistaja, jonka ei tarvinnut enää Lutherin tavoin murtaa vanhaa. Ratkaisu oli tehty jo Agricolan kouluvuosina, jolloin Ruotsin valtakunta oli katkaissut yhteytensä paavinistuimeen. Agricolan tehtävä oli luoda uutta, tuoda Jumalan sana suomalaisille suomen kielellä.

Piispa Martinus kuoli 1550. Kuningas nimitti neljän vuoden kuluttua Agricolan, mutta jakoi samalla hiippakunnan kahtia. Uusi Viipurin hiippakunta käsitti itäisen Suomen. Piispaksi Kustaa Vaasa nimitti Paulus Juustenin; tämä oli yksi suomalaisista Wittenbergin opiskelijoista ja Suomen piispainkronikan kirjoittaja. Agricolaa hiippakuntajakoa ei miellyttänyt; kuninkaan tarkoitus ei ollut kirkollisen hallinnon tehostaminen vaan Turun piispan vallan vähentäminen.

Agricola kuoli 9. huhtikuuta 1557 palatessaan rauhanneuvottelumatkalta Moskovasta, ja hänet haudattiin Viipuriin. Hänen seuraajansa, ennen muita Paulus Juusten (Viipurin piispa 1554 - 1563 ja Turun piispa 1563 - 1575) saivat tehtäväkseen ohjata Suomen kirkkoa kohti tunnustuksellista luterilaisuutta. Ruotsi hyväksyi Augsburgin tunnustuksen 1593.

Aineistokokeen kysymykset

Kysymykset englanninkielisestä tekstistä

1. Jos väite on tosi, merkitse ruutuun T. Jos väite on epätosi, merkitse ruutuun E

- a. Kristinusko levisi Suomeen alun perin sekä idästä että lännestä.
- b. Suomi liitettiin 1200-luvulla Novgorodin yhteyteen.
- c. Ensimmäinen raja Suomen ja Novgorodin välille vedettiin 1323.
- d. Kirkollisesti Suomi oli keskiajalla täysin itsenäinen, sillä Turun hiippakunta oli erotettu Uppsalan arkkihiippakunnasta.
- e. Yli seitsemänkymmentä nykyaikaan säilynyttä keskiaikaista kirkkoa todistaa edelleen katolisen kirkon keskiaikaisesta mahdista Suomessa.
- f. Suomen kieli kuuluu yhtä vahvasti sekä suomalais-ugrilaisiin että indoeurooppalaisiin kieliperheisiin.
- g. Keskiajan lopulla Suomessa oli satoja itsenäisiä seurakuntia.
- h. Suomessa oli kaksi dominikaaniluostaria ja kolme fransiskaanihuostaria (konventtia).

Vastaa kysymyksiin 2 - 4 täydellisillä suomen kielen virkkeillä (erilliselle paperille):

2. Mikä oli pappien ja Turun piispojen syntyperä ja mitä kieltä he käyttivät?

3. Mitä tiedetään suomalaisten mahdollisuuksista kouluttautua yliopistossa keskiajalla ja uuden ajan alussa 1600-luvun puoliväliin mennessä?

4. Millaiseksi Kustaa Vaasa kuvataan ja miten hän vaikutti reformaation luonteeseen Ruotsissa?

Tehtävistä 1 - 4 saa enintään 14 pistettä

Kysymykset suomenkielisestä tekstistä

5. Jos väite on tosi, merkitse ruutuun T. Jos väite on epätosi, merkitse ruutuun E

- a. Raamattu käännettiin ruotsiksi vuoteen 1526 mennessä.
- b. Uusi testamentti ilmestyi suomeksi vasta 1548.
- c. Ensimmäinen suomenkielinen kirja painettiin Tukholmassa.
- d. Dominikaanivelji Martinus Skytte oli viimeinen Turun piispoista, jonka piispanvihkimykselle haettiin paavillinen vahvistus.
- e. *Missale Aboense* on Agricolan varhaisin teos.
- f. Suomen kieltä oli kirjoitettu jo keskiajalla.
- g. Mikael Agricola opiskeli ensin Turun Akatemiassa ja sitten Wittenbergissä vuodesta 1536 lähtien.
- h. Kaikki luostarit lakkautettiin Suomessa 1530-luvulla.
- i. Mikael Agricola syntyi Pernajassa ja kävi koulua Viipurissa.
- j. Turun katedraalikoulun rehtoriksi valittiin vuosina 1535–1630 vain Pariisissa opiskelleita.

k. Useimmat suomalaiset osasivat lukea ruotsia, joten siksi koko suomenkielisen Raamatun kääntäminen viivästyi.

l. Agricola suomensi kokonaan Erasmus Rotterdamilaisen kirjallisen tuotannon.

Vastaa kysymyksiin 6 - 10 täydellisillä suomen kielen virkkeillä (samalle erilliselle paperille kuin vastaukset 2 - 4):

6. Miten suomen murteet vaikuttivat Agricolan luomaan kirjakieleen?

7. Mitä raamatunkäännöksiä Agricolalla oli käytettävissään hänen suomentaessaan Uutta testamenttia?

8. Milloin suomenkielinen Raamattu ilmestyi kokonaisuudessaan ja mitä viivästyksiä sen julkaisemisen tiellä oli?

9. Millaista oli Agricolan kehittämä suomi ja miten Agricolan kieli näkyy nykysuomessa?

10. Millainen kirja on Agricolan rukouskirja?

Tehtävistä 5 - 10 saa enintään 14 pistettä